

811.163.41'342.8

<https://doi.org/10.18485/sj.2024.29.1.6>**МИЛОРАД П. ДЕШИЋ***Универзитет у Београду
Филолошки факултет

Оригинални научни рад

Примљен: 17. 10. 2023.

Прихваћен: 12. 12. 2023.

ПАРАДИГМАТСКИ ПРИСТУП СИСТЕМАТИЗАЦИЈИ АКЦЕНАТА СРПСКОГ КЊИЖЕВНОГ ЈЕЗИКА

Предмет рада је опис посебног приступа систематизацији акцената српског књижевног језика. У центру пажње су акценатске парадигме, њихови чланови и основни акценти. Расправља се и о карактеристикама акценатских типова. На основу анализе табеларано представљених парадигми сазнајемо како се акценат помера, десно или лијево од основног акцента.

Кључне ријечи: акценатска парадигма, основни акценат, акценатски тип, померање акцента, табела, акценатски систем.

1. Проучавање српског књижевног акцента често се своди на његов опис у границама појединих врста ријечи: акценат именица, акценат глагола и др. Не указује се на њихову повезаност, на оно што им је заједничко. Познати су примјери прекорачења морфолошких граница, подударају се акценти различитих врста ријечи: *бѣчки* (придјев): *нѣти* (број); *нѣки* (замјеница): *трѣћи* (број). Уочена је и акценатска једнакост именица различитих родова: *ѱјак:пѣчѣст* (м. род: ж. род); *пѣток*, ген. им. *пѣтѣка:кѣлено*, ген. им. *кѣленѣ* (м. род: с. род). Дакле, уколико хоћемо да сазнамо природу српског књижевног акцента у цјеловитости, боље је полазити од акцената ка морфологији него обратно.

2. Све ријечи, у погледу акцента, могу се подијелити у двије групе: акценатски непромјенљиве и акценатски промјенљиве ријечи. У акценатски

---

* milorad.desic@gmail.com

непромјенљиве спадају морфолошки непромјенљиве ријечи: *однеклѣ* (прилог), *седам* (број), *међутим* (рјечца), али и неке морфолошки промјенљиве, као нпр. именица *бдчица* и глагол *врђати*:

бдчица, бдчицѣ, бдчицѣм, бдчицѣ;
врђати, врђаћм, врђаћх, врђаћ и врђа, врђај, врђајући, врђаћн.

3. Акценатски промјенљиве ријечи припадају групи морфолошки промјенљивих ријечи. Сама промјена акцената намеће питање њихове систематизације. Да би се дошло до одређеног система, има више начина, а један од њих је увођење појма *акценатске парадигме*. То је акценатска јединица коју чине *основни акценат* и најмање један измијењени. Сваки од ових акцената, основни и измијењени, представљају по један *члан* парадигме. У вези с тим је *помјерање акцената удесно* (промјена на слогу на којем је основни акценат или помјерање на један од наредних слогова) и *помјерање улијево* (помјерање акцената на један од претходних слогова). Такође, разликују се *истоврсне парадигме* (обухватају ријечи из исте морфолошке врсте) и *неистоврсне* (односе се на ријечи из различитих морфолошких врста), као и *истобројне парадигме* (са истим бројем чланова) и *неистобројне* (са различитим бројем чланова).

Јединица по рангу нижа од парадигме је *акценатски тип*. То је акценатска јединица која садржи ријеч са основним акценатом, облике у којима је дошло до промјене акцената у односу на основни и облике са сталним (неакцентованим, морфолошким) дужинама. Из овога произилази закључак да у састав акценатског типа не улазе облици који се акценатски слажу са акценатом основне ријечи.

4. Табелама са координатном осом могу се потпуно представити акценатске парадигме. Главне карактеристике једне парадигме исказују се сљедећим знацима: О (основни акценат), Д (десна страна – слог са основним акценатом и слоговима десно од њега), П (помјерање, промјена акцената), Л (лијева страна – лијево од основног акцената, од вертикалне линије осе), К (кратки акценат), ДУ (дуги акценат); стрелица ↓ за силазност, стрелица ↑ за узлазност; мјесто акцената показује се бројевима испод и изнад хоризонталне линије осе.

а) Табелама ћемо приказати акценатске парадигме именице *бѝч* и глагола *бòравити*:

	Л	Д		
О			1	2
			бѝч	
		Л	Д	
П			бѝ	ча
			1	2
		Л	Д	

К ↓

К ↑

Табела 1.

		Л	Д				
О				бò	ра	ви	ти
				1	2	3	4
		Л	Д				
П				1	2	3	4
				бò	ра	вѝ	
		Л	Д				

К ↑

К ↓

Табела 2.

Оно што је заједничко овим табелама, једној именици и једном глаголу, јесте то што су парадигме двочлане, што се промјена акцента врши на истом (првом) слогу, иза којег се удесно нижу слједећи слогови. Ипак, постоје и разлике: припадају различитим морфолошким врстама и, полазећи од основног акцента, промјене се врше на два начина: мјесто краткосилазног акцента јавља се краткоузлазни (":") односно краткоузлазни је замијењен краткосилазним (":").

Акценатски типови иду уз одговарајуће акценатске парадигме:

бѝч, бѝча, бѝчѣвѝ;

бòравити, бòравѝм, бòравѝах, бòравѝ, бòравѝћи.

б) Табеларни приказ акцентских парадигми именица *дјечак* и *господар* и глагола *извјештавати*:

	Л			Д			
О				дјè	чāк		К ↑
				1	2	3	
	Л			Д			
П				дје	чā	ка	ДУ ↑
				1	2	3	
	.....	.....	.....	дјè	чā	че	К ↓
				1	2	3	
	Л			Д			

Табела 3.

	Л				Д				
О					го	спò	дār		К ↑
					1	2	3	4	
	Л				Д				
П	1	2	3	4	го	спо	дā	ра	ДУ ↑
	К ↓	гò	спо	дā	ру	1	2	3	4
	Л				Д				

Табела 4.

	Л					Д					
О						из	вје	штā	ва	ти	ДУ ↑
						1	2	3	4	5	
	Л					Д					
П	К ↑	из	вјè	штā	вāм						
		1	2	3	4	5	.....	.....	.....	.....	.....
	К ↓	йз	вје	штā	вā		.....	.....	.....	.....	.....
						1	2	3	4	5	
	Л					Д					

Табела 5.

Табелама су представљене неистоврсне трочлане акценатске парадигме. Промјена акцента и помјерање је различито: истослоговна промјена и помјерање акцента удесно (*дјèчāк*), помјерање удесно и улијево (*госпòдāр*), помјерање акцента улијево (*извјеиштáвати*). Акценатске промјене код именица *дјèчāк* и *госпòдāр* доста су сличне: комбинација иста `+ на крају основног облика (*дјèчāк:госпòдāр*), дугоузлазни акценат на претпоследњем слогу ген. јд. (*дјечáка:госпòдāра*), вок. јд. има краткосилазни акценат на почетном слогу (*дјèчāче:гòсподāру*). Међутим, постоје и разлике у вок. јд.: код именице *дјèчāк* у питању је истослоговна промјена акцента (*дјèчāче*), а код именице *госпòдāр* имамо, у односу на основни акценат, помјерање улијево (*гòсподāру*).

Са претходним парадигмама повезани су следећи акценатски типови:

дјèчāк, дјечáка, дјèчāче, дјечáкā;
госпòдāр, господāра, гòсподāру, господāрā;
извјеиштáвати, извјèиштāвāм, извјеиштáвајӯ, извјèиштāвāх, йзвјеиштāвā и
извјеиштáва, извјèиштāвāј, извјèиштāвāн.

5. Табелама ћемо представити акценатске парадигме придјева *вáжан* и *брз*:

		Л	Д						
				вá	жан				ДУ ↑
О				1	2				
		Л	Д						
					Л		Д		
		1	2	3	4	вà	жни	ји	
П		нāј	вà	жни	ји	1	2	3	4
	ДУ ↓ + К ↑					вà	жнй		
						1	2	3	4
									ДУ ↓
				Л	Д				

Табела 6.

		Л	Д				
О			1	2			
			брз				ДУ ↓
		Л	Д				
П			Л	Д			
		1	2	3	бр	за	
	ДУ ↓	нај	бр	жй	1	2	3
				бр	жй		ДУ ↑
							К ↓
			Л	Д			

Табела 7.

Ове парадигме се слажу у неким карактеристикама: четворчланост и двострана промјена и помјерање акцента (десна и лијева страна). Разлике постоје у ном. јд.: *ва́жан*, *ва́жна* (исти акценат): *брз*, *брза* (различити акценти) и у одр. виду: *ва́жнӣ* (друкчије од основног акцента): *брзӣ* (акценат једнак са основним и зато не улази у састав парадигме). Има разлика и у компарацији. Наиме, уз различите наставке иду и различити акценти: *ва́жнијӣ* (наставак *-ијӣ*): *бр̄жјӣ* (наставак *-јӣ*). Тако је и код придјева који имају једнак основни акценат: *кру́пан* – *кру́пнијӣ* (*-ијӣ*): *го́рак* – *го́рчӣ* (*-јӣ*). Поред тога, у једном придјеву су у суперлативу два акцента (*најва́жнијӣ*), а у другом један (*најбр̄жјӣ*).

Према претходним парадигмама стоје сљедећи акценатски типови:

ва́жан, *ва́жна*, *ва́жнӣм*, *ва́жнѐ*, *ва́жнѐм*, *ва́жнӣх*, *ва́жнӣ*, *ва́жнијӣ*, *најва́жнијӣ*;
брз, *брза*, *брзӣм*, *брзѐ*, *брзѐм*, *брзӣ*, *брзӣх*, *бр̄жјӣ*, *најбр̄жјӣ*.

6. При проучавању акценатских парадигми треба утврдити однос броја њихових чланова према броју слогова основних ријечи. Истраживање засновано на мањем корпусу, у којем су најчешће двочлане и трочлане парадигме, показало је да основне ријечи са великим бројем слогова углавном имају парадигме са мањим бројем чланова. То потврђују именице и глаголи из корпуса са једним слогом, са два слога, три, са пет и десет слогова основног облика (наравно, изузимајући облике инфинитива, који не могу бити једносложни):

двосложни *жй̄вот* (*живѐта* – *жй̄воте* – *живѐта̄*) – четворчлана парадигма; десетосложна *интернационализи́ција* – без парадигме (акценатски непромјенљива ријеч);

двосложно *бӣтти* (бијем) (*бӣј-бӣјен-бӣјена*) – четворчлана парадигма (као и именица *жй̄вот*);

десетосложно *интернационализовати* (интернационализовā) – двочлана парадигма.

7. Неакцентоване (постакценатске) дужине саставни су елеменат акценатски непромјенљивих ријечи и акценатски промјенљивих. Јављају се у примјерима као што су: *zàtō*, *slȳciȳōm*, *pām̄tīm*, али и у *nōsīm* и др. У истом облику може се наћи више дужина: *ȳz̄bōrā*, *ōstātākā*, *pr̄ēdstāv̄nīštāvā* (уколико се све изговоре). Већи број дужина не значи да имају исту врједност. Рецимо, ген. мн. *ȳz̄bōrā* у парадигми са основном ријечи *ȳz̄vor* има двије дужине: прва припада основи ријечи (*лексичка*), а друга промјени (*морфолошка* дужина). Лексичка дужина се јавља и у номинативном, основном облику и у инфинитиву: *x̄ērōj*, *z̄āborāvan*, *z̄āpām̄titi*.

8. Помјерање акцента у акценатским парадигмама, удесно или улијево, веома је честа појава. Посебно помјерање је везано за превој самогласника:

Ø: *e* – *pr̄āti*: *n̄r̄ēm/n̄r̄ēm* (*n̄ra-* : *per-*) (тако и *br̄ēti*);

Ø: *o* – *z̄v̄ti*: *z̄v̄ēm* (*z̄va-* : *z̄ov*).

Ријеч је о помјерању акцента улијево.

9. С обзиром на то да се српској ијекавици није поклањала довољна пажња, природно је да ни акценти у њој нису били предмет озбиљнијих проучавања. У ствари, ријеч је о рефлексима некадашњег гласа јата. Акценат остаје исти у екавском и ијекавском изговору кад су у питању рефлекси кратког јата (*e:je*): *n̄v̄ati* – *n̄j̄v̄ati*, *b̄j̄v̄ati* – *b̄j̄v̄ati* (једносложна замјена јата). Кад имамо рефлексе дугог јата, замјена је у ијекавском двосложна и, у односу на екавски, долази до промјене акцената и нестанка постакценатске дужине: *l̄ēp* – *l̄ij̄ep* (*ē:ij̄e*), *l̄ēpa* – *l̄ij̄ēpa* (*ē:ij̄ē*), *dōpr̄in̄ēti* – *dōpr̄in̄ij̄eti* (*ē:ij̄e*). Ми ћемо се бавити рефлексима дугог јата и односом ријечи с тим рефлексима (јатовских ријечи) према онима које нису имале глас јат (нејатовске).

10. С обзиром на предмет наше расправе, на бављење рефлексима дугог јата, покушаћемо да утврдимо да ли екавско-ијекавски парови чији су чланови семантички једнаки представљају различите акценатске парадигме. Поћи ћемо од дјела Ђуре Даничића, једног од највећих српских акцентолога, ако не и највећег. Он је објавио низ расправа о српском акценту, које су касније скупљене у књизи *Српски акценати*. Значајан је податак који износи приређивач М. Решетар. Он уводни текст почиње ријечима: „По жељи одбора који поново издаје ове чланке, стара графика и ортографија, којом је Даничић *морао* штампати други, трећи и четврти чланак у *Гласнику Друштва Српске Словесности*, окренута је на нашу садашњу, али је опет остављен у њима екавски изговор, премда је Даничић *морао* и то тако писати, а иначе би сигурно он и те чланке написао јекавски” (V). Штета је што Даничић није могао да штампа неке своје прилоге на ијекавском. Излази да су у *Гласнику Друштва Српске Словесности* сматрали да ијекавица није српска.

а) Даничићеви ијекавски текстови говоре о акцентима именица ж. рода на -а, глагола и придјева. У овим текстовима, као и у осталима, Даничић разврстава ријечи према акцентима лексема које у основи немају рефлексе гласа јата (нејатовске ријечи). У таквом контексту наведени су и екавско-ијекавски парови, и то тако да се екавски лик акценатски слаже са нејатовском ријечи, а ијекавски лик има очекиване, али сасвим друкчије акценте. Примјери (у којима није битно који је лик у загради):

гłава, грáна: срéда (сријéда), стéна (стијéна) (4), стрéла (стријéла) (5); прéсти, прéдeм: сјèћи, сијèчeм (сeћи, сeчeм) (99); крeнути: сијèвнути (сeвнути) (117); чала-брицнути: кукуријeкнути (кукурeкнути) (119); хвáлити: дијeлити (дeлити) (132/133); изјeднáчити: искоријeнити (искорeнити) (139/140); пítати: мијeњати (мeњати) (160); вeчeрáвати: зановијeтати (зановeтати) (164); нисати: лијeгати (лeгати) (176); блáг, блáга: блiјeд (блeд), блијeда (блeда) (212/213); блáжен: пијeтлов (пeтлов) (214); гóр-ак: ријeдак (рeдак) (215); диван: бијeдан (бeдан) (216).

У скоро свим примјерима јавља се дугоузлазни акценат у основном облику или у промјени у нејатовским ријечима и у екавским ликовима. Дугосилазни акценат је забиљежен, у сличним ситуацијама, код придјева (*блáг: блeд, диван: бeдан*), али може се наћи и код именица: *гłáву: срeду* (4). Овај акценат имају и нејатовски глаголи: *пáмтити* (142), *прáвдати* (165) и сл., али нема примјера у којима би уз такве глаголе стајали истоакценатски екавски ликови. Додајмо овоме да се поста акценатска дужина у основном облику (инфинитиву) нејатовског глагола може јавити и у екавском инфинитиву другог глагола: *разáпeти: изу́мријети (изу́мрeти)* (110), а сличну појаву имамо и код именичког пара *Црнòгòрка: припòвeтка (припòвијeтка)* (14).

б) Даничићеви екавски текстови баве се акцентима именица м. рода на сугласник и на самогласник, именица с. рода и ж. рода на сугласник. Међу нејатовским примјерима наведене су истоакценатске ријечи екавског изговора, без њихових ијекавских парњака (понекад акценат необиљежен јер се из контекста видјело о којем је ријеч):

кру́г (19) : цвeт, брeг, снeг (20); бáрут: прeлаз, прeпис (26); вáњак: вeнац, слeпац (26); пúтник: бeдник (34/35); нeћáк: пòдсмeх (36); измишáло: оклeвало (87); задиркíвало: зановeтало (87); вино: гнeздо, млeко (61); злáто: сeно, тeсто (62); Ари́ље: корeње (67); глáд: рeч, цeв (79); рáван: плeсан (80); блáгòст: врeднòст (80); врлeт: нeсвeст (80); рúковeт: зáповeст (82).

У примјерима се јављају дуги акценти и неакцентоване дужине иза узлазних и силазних акцената.

11. Објављивање радова Ђуре Даничића о српским акцентима од великог је значаја за српску акцентологију и науку уопште. Аутор је увео ред, створио систем у једној веома сложеној области, чиме је знатно допринио да побиједи Вукова реформа и да се коначно формира савремени српски књижевни језик. Показао је да су ријечи са рефлексима јата акценатски уклопљене у систем

осталих, нејатовских ријечи. Треба ипак истаћи да Даничићева систематизација акцената није потпуна кад су у питању ријечи са рефлексима дугог јата, зато што је заснована само на екавском изговору. Није довољно само „превести” екавске облике на ијекавске, који се прилично разликују. Остало је нејасно како би изгледала систематизација заснована на ијекавици, односно питање, рецимо, да ли међу нејатовским ријечима има оних које би се акценатски сложиле са примјерима као што су *сријѐда*, *сијѐвнути*, *лијен*.

12. У *Правопису 1960*, уз основна правила приложен је обиман, стручно урађен *Правописни речник*, у којем су ријечи акцентоване у свим облицима. Рјечничкој грађи претходе *Инапомене*, од којих једна гласи: „Ради уштеде простора, акценат глаголских облика није се наводио код сваког глагола, него се код појединих глагола упућује на тип (т.), где су акцентовани сви облици истога акценатског типа”. Добро је што се води рачуна о уштеди простора у Речнику, али је још значајније што се наводе акценатски типови, којима се систематизује акценат глаголских облика. Успут да кажемо да нису помињани акценатски типови других врста ријечи иако има довољно примјера погодних за типолошко повезивање. Риједак случај таквог повезивања је понека именица: *дјѐдо* (т. ћоро), *дјѐко* (т. ћоро) (може се схватити и као морфолошки тип).

13. У *Правописном речнику* екавски и ијекавски ликови одвојено се обрађују. Размотрићемо неколико случајева.

а) У екавско-ијекавским паровима добијен је један слог у саставу именица, глагола и придјева ако је глас јат у њима био кратак. Настао је однос *е:је*, а акценат је остао исти. Глаголи су обрађени на два начина: као акценатски типови (без упућивања) и као ријечи које се упућују на типове којима припадају:

пѐсма – пјѐсма, пѐбеда – пѐбједа, пѐвѧч – пјѐвѧч;

мѐрити (т. гр̑чити) – *мјѐрити* (т. гр̑чити), *бѐжати* – *бјѐжати* (т. бѐжати);

мѐсечни – *мјѐсечни*, *вѐштѧчки* – *вјѐштѧчки*.

б) Проблематика везана за ријечи са рефлексима дугог јата много је сложенија. Наиме, у екавском је добијен један слог, а у ијекавском два слога. Уз то, акценти им се потпуно разликују у основном облику. Примјери за дуг силазни акценат у екавском су: *грѧд: цвѧт – циѧјет*; *клѧти* (поред *клѧти*): *мрѧти* (поред *мрѧти*): *мријѧти* (поред *мријѧти*); *пѧмити*: *цѧвчити* (т. пѧмити) – *циѧвчити*; *млѧд: лѧп – лијен*. Далеко бројнији су примјери са дугоузлазним акцентом у екавском, посебно међу глаголима. Потврде код именица и придјева су: *стѧлак: бѧлац – бијѧлац*; *хрѧна: цѧна – цијѧна*; *нишчев: пѧвчев – пијѧвчев*; *мѧстан: бѧсан – бијѧсан*. У екавско-ијекавским паровима (рачунајући ту и екавске ликове са неакцентованом дужином) глаголи су биљежени на два начина: једни су упућивани на одговарајуће глаголске типове, а други су без упућивања јер сами представљају одређени акценатски тип:

дѣлити (т. хвалити) – *дијѣлити* (т. цијѣдити); *приповѣдати* (т. вечеравати) – *приповијѣдати* (т. преодијѣвати); *мењати* (т. чарати) – *мијѣњати* (т. цијѣпати); *промѣшати* (т. дочарати) – *промијѣшати* (т. помијѣшати); *употрѣбити* (т. обавѣстити) – *употријѣбити* (т. обавијѣстити);

додѣлити – *додијѣлити*; *раздрѣти* – *раздријети*; *обавѣстити* – *обавијѣстити*; *умрѣти* – *умријети*; *изумрѣти* – *изумријети*; *испоразболѣвати се* – *испоразболијѣвати се*.

У овим екавско-ијекавским паровима екавски ликови упућују се на нејатовске и (рјеђе) јатовске глаголе, а ијекавски само на јатовске глаголе. Очигледно је да глаголи са секвенцом *ијѣ* представљају посебан акценатски тип, који се не уклапа у акценатску групу нејатовских глагола.

в) Табеларно ћемо представити акценат екавско-ијекавског глаголског пара *обавѣстити* – *обавијѣстити* и указати на одређене сличности и разлике:

ЕКАВСКИ					Л	Д					
О						о	ба	вѣ	сти	ти	ДУ ↑
						1	2	3	4	5	
П	К ↑	о	ба	вѣ	стѣм						
		1	2	3	4	5					
	К ↓	ѡ	ба	вѣ	стѣ						
		1	2	3	4	5					
					Л	Д					

Табела 8.

ИЈЕКАВСКИ						Л	Д						
О							о	ба	ви	јѣ	сти	ти	К ↑
							1	2	3	4	5	6	
П	К ↑	о	ба	ви	јѣ	стѣм							
		1	2	3	4	5	6						
	К ↓	ѡ	ба	ви	јѣ	стѣ							
		1	2	3	4	5	6						
						Л	Д						

Табела 9.

Сличност између ових парадигми је у томе што су обје трочлане и што им се основни акценат помјера улијево. Треба истаћи да је трочланост одлика и помињаних именица *дјеча̀к* и *госпо̀дџар* и глагола *извје́штáвати*, чиме се потврђује мишљење да акценатске парадигме превазилазе морфолошке границе. Разлике међу парадигмама очигледне су: већи број слогова у ијекавском лику, различит квантитет и мјесто у основном облику, замјена екавске неакцентоване дужине (*ē*) кратком ијекавском секвенцом *ије*. Још једна разлика између парадигми двају типских глагола: на *обавѣ́стити* је упућен нејатовски глагол *изједна̀чити* и јатовски *искорѣ́нити*, а на *обавијѣ́стити* јатовски глагол *искоријѣ́нити*. Дакле, екавски лик је укључен у шири контекст (нејатовски и јатовски), а ијекавски на ужи (јатовски).

Акценатски типови иду уз претходне акценатске парадигме:

обавѣ́стити, обавѣ́стѣм, ђбавѣ́стѣ, обавѣ́стѣвши, обавѣ́штен;
обавијѣ́стити, обавијѣ́стѣм, ђбавијѣ́стѣ, обавијѣ́стѣвши, обавијѣ́штен.

14. На крају ћемо извести закључке из претходног излагања:

1) Природа српског књижевног акцента у цјеловитости може да се сазна ако се пође од акцента ка морфологији, а не обратно.

2) Ријечи се дијеле на акценатски непромјенљиве и акценатски промјенљиве. Акценатски непромјенљивим припадају морфолошки непромјенљиве ријечи, али и неке морфолошки промјенљиве.

3) Акценатски промјенљиве ријечи припадају групи морфолошки промјенљивих ријечи. Један од начина да се дође до одређеног система јесте увођење појма *акценатске парадигме*. То је акценатска јединица коју чине *основни акценат* и најмање један измијењени. Сваки од ових акцената, основни и измијењени, представљају по један *члан* парадигме. У вези с тим је *помјерање акцента удесно* (промјена на слогу на којем је основни акценат или помјерање на један од наредних слогова) и *помјерање улијево* (помјерање акцента на један од претходних слогова).

4) *Акценатски тип*, по рангу нижи од акценатске парадигме, јединица је која садржи облике парадигме и облике са поста акценатским дужинама. Облици који се акценатски слажу са акцентом основне ријечи не улазе у састав акценатског типа.

5) Табелама се могу потпуно представити акценатске парадигме. На њима се јасно види да различите врсте ријечи, нпр. неке именице и глаголи, имају једнак број чланова.

6) Истраживање засновано на мањем корпусу показало је да основне ријечи са великим бројем слогова углавном имају акценатске парадигме са мањим бројем чланова.

7) Постакцентске дужине се јављају као *лексичке* (припадају основи ријечи) и *морфолошке* (припадају промјени).

8) Ђуро Даничић је у *Српским акцентима* створио акценатски систем и показао да су ријечи са рефлексима јата акценатски уклопљене у систем осталих, нејатовских ријечи. Ипак, Даничићева систематизација акцената није потпуна кад су у питању ријечи са рефлексима дугог јата, зато што је заснована само на екавском изговору. Ијекавски облици нису систематизовани, представљају само неку врсту „превода” екавских облика.

9) Од великог значаја је то што се у *Правопису 1960*, тј. у његовом *Правописном речнику*, наводе акценатски типови, којима се систематизује акценат глаголских облика. Анализирајући *Речник*, запажамо да су екавски и ијекавски ликови одвојено обрађени и да је проблематика везана за ријечи са рефлексима дугог јата веома сложена. Наиме, акценти у екавском и ијекавском потпуно су различити у основним облицима, тако да се може рећи да су у питању два различита акценатска система историјски уско повезана. Зато је увијек потребно, кад проучавамо ријечи са рефлексима дугог јата, да поредимо екавске и ијекавске акценатске парадигме да бисмо утврдили њихове сличности и разлике. Наравно, и при проучавању акцента нејатовских ријечи неопходно је утврђивање односа између различитих парадигми, истоврсних и неистоврсних.

ЛИТЕРАТУРА

Даничић 1925: Ђ. Даничић, *Српски акценти*, Београд – Земун: Графички завод „Макарије”, Српска краљевска академија.

Правопис 1960: *Правопис српскохрватскога књижевног језика са правописним речником*, Нови Сад – Загреб: Матица српска – Матица хрватска.

РСЈ 2018: *Речник српскога језика*, Нови Сад: Матица српска.

Станојчић 2010: Живојин Станојчић, *Грамматика српског књижевног језика*, Београд: Креативни центар.

PARADIGMATIC APPROACH TO SYSTEMATIZATION
OF THE STANDARD SERBIAN LANGUAGE STRESS

Summary

In this paper, the author maintains that it is better to start from the stress and then move towards morphology than vice versa if we are to know the nature of standard Serbian language stress as a whole. The focus is on stress paradigms and stress types. Research based on a smaller set has shown that the base words containing a larger number of syllables have paradigms with smaller number of constituents. In addition, after comparing examples from ekavian and ijekavian varieties, one may conclude that the matters related to words containing reflexes of the old yat phoneme are highly complex. Specifically, stress in ekavian and ijekavian varieties very much differs in base forms, so one may say these are two different stress systems having close historic ties.

Keywords: stress paradigm, base stress, stress type, stress shifting, table, stress system.

Milorad P. Dešić